

Femei la putere

în secolele XV – XX

Traducere din limba italiană de
Lucia Tarase

ANET REVOLUTION

<i>Prezentare</i>	5
Simonetta Cattaneo Vespucci, muza lui Sandro Botticelli și Lorenzo Magnificul (1453-1476).....	10
Caterina Cornaro, ultima regină a Ciprului (1454-1510).....	29
Isabella d'Este, primadonna Renașterii (1474-1539).....	44
Lucrezia Borgia, fiica papei și ducesă de Ferrara (1480-1519).....	62
Vittoria Colonna, poeta și prietena lui Michelangelo (1490-1547)....	77
Caterina de' Medici, o italiancă la Curtea Franței (1519-1589).....	90
Cristina a Suediei, „regina Romei” (1626-1689).....	103
Madame du Châtelet, femeia savant și amanta lui Voltaire (1706-1749).....	121
Madame de Pompadour, favorita regelui Ludovic al XV-lea (1721-1764).....	135
Ecaterina cea Mare, împărăteasă a Rusiei (1729-1796).....	151
Anne Amalie de Saxonia-Weimar, ducesă și prietena lui J. W. Goethe (1739-1807).....	171
Marie Antoinette, regina nefericită a Franței (1755-1793).....	186
Joséphine de Beauharnais, marea iubire a lui Napoleon (1763-1814).....	202

Lady Emma Hamilton, amanta lui Nelson, care a fascinat Europa (1765-1815).....	217
Madame Germaine de Staël, femeia care l-a înspăimântat pe Napoleon (1766-1817).....	234
Elisabeta de Bavaria, faimoasa "prințesă Sissi" (1837-1898).....	252
Margherita de Savoia, prima regină a Italiei (1851-1926).....	264
Eleanor Roosevelt, <i>first lady of the World</i> , prima doamnă a lumii (1884-1962).....	279
Zita de Bourbon-Parma, ultima împărăteasă a Austro-Ungariei (1892-1989).....	292
Golda Meir, "singurul bărbat adevărat din Israel" (1898-1978).....	307
<i>Bibliografie</i>	322

SIMONETTA CATTANEO VESPUCCI,
muza lui Sandro Botticelli
și Lorenzo Magnificul
(1453-1476)

Cu siguranță, numeroșii admiratori ai celebrului pictor Sandro Botticelli au remarcat faptul că multe dintre figurile sale feminine, atât sacre cât și profane, se aseamănă între ele, au aceeași dulce melancolie a trăsăturilor, aceeași puritate a chipului, aceeași frumusețe aurie și eterică: să ne gândim la tablouri celebre precum *Nașterea lui Venus*, *Primăvara*, *Venus și Marte* și la multitudinea de Madone strălucitoare ale marelui artist florentin.

Oare, cum e posibil? Iată, cum: Botticelli a avut un model - un model de o frumusețe și o grație ieșite din comun. Se numea Simonetta Cattaneo, se născuse în Portovenere, dar locuia în Florența, fiind căsătorită cu nobilul florentin Marco Vespucci, și era considerată cea mai fermecătoare femeie din oraș. Printre admiratorii frumoasei Simonetta s-au numărat și poetul Angelo Poliziano care a elogiat-o în *Le Stanze*, Giuliano de 'Medici care a iubit-o și a fost, se pare, răsplătit cu iubirea ei, și chiar Lorenzo Magnificul, care a curtat-o și i-a dedicat încântătoare sonete, pline de nostalgie. Simonetta a devenit astfel femeia-simbol al Renașterii, glorioasa epocă de evoluție umanistă, artistică și culturală, care și-a avut debutul în Florența în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Însă, cel mai mare admirator al ei a fost cu siguranță Sandro Botticelli. După toate probabilitățile, Simonetta nu a pozat niciodată pentru el, dar acesta trebuie să fi avut trăsăturile ei clar întipărite în minte, căci pictat-o și în tablouri realizate după moartea ei, cum ar fi

La Primavera. Simonetta a murit de tuberculoză la frageda vârstă de 23 de ani, spre durerea și regretul tuturor. Despre Simonetta nu s-a păstrat nicio scriere: ne vorbesc însă marii artiști, care, fascinați de frumusețea ei ireală, au reușit să o immortalizeze prin cântece, poeme sau picturi.

Dar cine a fost cu adevărat Simonetta Cattaneo Vespucci?¹

Simonetta făcea parte din puternica familie Cattaneo Della Volta din Genova și a fost al doisprezecelea copil, născut în 1453, al lui Gaspare Cattaneo și al Caterinei Violante Spinola, care mai avusese doi copii de la primul ei soț, dogele Battista Campofregoso: Battistina, care s-a căsătorit cu Jacopo al III-lea Appiani, senior de Piombino, și Pietro, care a fost doge de Genova în 1450. Din cauza acestuia din urmă și a dușmăniei care se crease, familia Cattaneo a fost nevoită să părăsească Genova și să se mute în splendida vilă din Fezzano, un mic sat de la malul mării, în apropiere de Portovenere. Se pare că Simonetta s-a născut la Fezzano și a trăit acolo până la vârsta de șase ani; apoi, în 1459, după asasinarea lui Pietro, pentru a scăpa de atmosfera violentă care se crease, familia s-a mutat la Piombino, unde a fost foarte bine primită de Jacopo al III-lea, inclusiv datorită relațiilor sale strânse cu Banco di San Giorgio, cei din familia Cattaneo fiind membri foarte influenți ai respectivei instituții. Simonetta a crescut și a fost educată la curtea din Piombino, unde a trăit timp de zece ani, adică până la căsătoria și transferul ulterior la Florența. Se cunosc foarte puține lucruri despre educația sa. Putem presupune că a avut o educație corespunzătoare rangului ei: puțină literatură și latină, desen, catehism, broderie. Cu siguranță, a studiat și muzica, dansul și regulile de conduită potrivite pentru o fată născută într-o familie cu mari tradiții, obișnuită să trăiască la curte și să frecventeze nobilimea și înalta societate.

Ambasadorul Florenței la curtea din Piombino era la acea vreme Piero Vespucci, fiul unui bancher bogat, aparținând unei familii care se remarcase prin abilități comerciale și protector al artelor. A avut inițiativa de a ridica o capelă în biserica din Ognissanti, Capela

¹ Pentru o discuție mai amplă a acestei teme, a se vedea Paola Giovetti: *La modella del Botticelli (Muza lui Botticelli)*, Editura Tesi Studio, Roma, 2015.

Vespucci, iar pentru pictarea frescelor au fost chemați celebrii pictori Domenico Ghirlandaio și Sandro Botticelli. Din familia Vespucci făcea parte și celebrul Amerigo. Piero Vespucci era în relații excelente cu Lorenzo de' Medici și avea, la nivel personal, parteneriate de afaceri cu familia Appiani, care dorea să creeze legături tot mai strânse cu mediul florentin, iar Vespucci era o familie cu o puternică influență. Prin urmare, s-a dovedit a fi convenabil pentru ambele familii să aranjeze căsătoria dintre Marco Vespucci, fiul lui Piero, și Simonetta. Cei doi tineri căsătoriți aveau aceeași vârstă, amândoi de șaisprezece ani, iar Jacopo al III-lea i-a dăruit drept zestre tinerei sale cumnate câștigurile unor mine de fier de pe insula Elba, care aparținea Ducatului Piombino. Căsătoria a fost celebrată la sfârșitul anului 1468 sau la începutul anului 1469 la Portovenere sau, posibil, la Genova, și a fost considerată de Vespucci ca fiind foarte avantajoasă având în vedere averea și frumusețea miresei.

Despre Marco Vespucci știm foarte puține lucruri: s-a născut la Florența în 1453, a fost educat așa cum se cuvenea la acea vreme și a avut o tinerețe veselă, corespunzătoare rangului și vârstei sale. Nu știm ce fel de soț a fost tânărul Marco; nu s-a păstrat nimic despre el și, în ceea ce privește căsătoria sa cu Simonetta, documentele de care dispunem, în special scrisorile, îl arată mai degrabă pe socrul Piero alături de fată decât pe mire. În urma căsătoriei cu Simonetta nu s-a născut niciun copil, însă Marco a avut nouă copii din cea de-a doua căsătorie, care s-a celebrat la un an după moartea Simonettei. Suspiciunea formulată de unii cercetători, conform căreia Marco nu era interesat de femeii, trebuie deci înlăturată. La acea vreme, orașul Florența se afla pe cele mai înalte culmi ale dezvoltării, datorită puternicei familii Medici, în special datorită lui Lorenzo, care avea douăzeci de ani și tocmai fusese numit conducător recunoscut al Signoriei, *primus inter pares*². Au fost ani, din păcate foarte scurți,

² *Primus inter pares* („primul între egali” sau „primul între cei de același rang”) este o frază care denotă faptul că o persoană este considerată ca fiind cea mai importantă sau mai onorată din cadrul unui grup de persoane care au același rang sau funcție (sursa: dexonline) (n. tr.)

de întâlniri culturale, petreceri și recepții ale unei societăți bogate și cultivate, în centrul căreia se afla curtea de Medici. Se știe că Lorenzo și fratele său Giuliano, cu patru ani mai tânăr și, prin urmare, de aceeași vârstă cu Marco și Simonetta, au organizat petreceri în onoarea miresei și a mirelui în palatul de pe Via Larga, astăzi Via Cavour, iar mai târziu și în vila din Careggi. Casa Medici era frecventată de artiști și oameni de litere, tânărul Lorenzo era el însuși poet, iar în acea perioadă nu numai familia Medici, ci și celelalte mari familii florentine se întreceau în a patrona artele și operele literare; atelierile de pictură, sculptură și orfevrărie au atins niveluri nemaîntâlnite, iar orașul a crescut în frumusețe și prosperitate. Afacerile înfloreau, festivalurile, balurile și turneele însuflețeau viața de zi cu zi.

Frumoasa Simonetta a fost foarte bine primită și, datorită grației, frumuseții și amabilității sale, a fost imediat considerată de toți ca fiind cea mai fermecătoare și adorabilă tânără din oraș. Bineînțeles, nu au lipsit admiratorii, printre care și Lorenzo însuși, care a avut ocazia să o dovedească din plin, după cum vom vedea. Dar cel care se pare că a ajuns la inima Simonettei a fost Giuliano, frumos, simpatic, strălucitor și generos, foarte iubit în Florența, mai ales de femei. Frumos și plin de energie, era cult, un mare vânător și pescar și, de asemenea, călătorise mult: fusese la Roma pentru a o însoți pe logodnica lui Lorenzo, Clarice Orsini, la Florența, apoi la Milano, la familia Sforza, la Veneția, la familia Serenissima și, în cele din urmă, la Mantua, unde a avut parte de o primire fastuoasă din partea familiei Gonzaga, demnă de numele pe care îl purta. Potrivit cronicilor vremii, Giuliano a fost „amante riamato (iubitul reiubit)”³ al fermecătoarei Simonetta. Triumful amândurora, punctul culminant al poveștii lor a fost turnirul din 28 ianuarie 1475 din Piazza Santa Croce organizat pentru a sărbători constituirea Ligii de apărare dintre Florența, Milano și Veneția: un important acord de pace între puterile italiene, dorit cu tărie de către Lorenzo Magnificul și realizat datorită

³ În acești termeni se exprimă o veche cronică anonimă, manuscrisul Passerini, citat în Rachele Farina: *Simonetta. Una donna alla corte dei Medici (Simonetta. O femeie la curtea Medici)*, Bollati Boringheri, Torino, 2001, p. 34.

acțiunii sale inteligente și vizionare. Turnirul cunoscut sub numele de „La Giostra” s-a transformat, de fapt, în „turnirul lui Giuliano”, care, așa cum promisese, i-a dedicat victoria lui Simonetta, prezentă printre mulțimea numeroasă și entuziastă care umpluse Piazza Santa Croce și în care fuseseră ridicate loje pentru nobili și garduri pentru popor. Data de 28 ianuarie fusese special aleasă, tocmai pentru că în acea zi era ziua de naștere a Simonettei.

Sandro Botticelli, un pictor deja celebru și apropiat al familiei de Medici, a primit comanda unui stindard pentru Giuliano, care, din păcate, nu a rezistat în timp, din cauza perisabilității țesăturii; însă, știm ce reprezenta acesta datorită schițelor și a copiilor. Simonetta era pictată sub înfățișarea alegorică a lui Venus-Minerva. La picioarele ei, Cupidon înlănțuit: lubirea devenită propria ei sclavă. Inscripția în franceză *La Sans Pareille (Cea fără pereche)*, care apărea pe steag, fusese aleasă personal de Lorenzo și spune multe despre admirația pe care Magnificul o avea pentru frumoasa domniță. Faptul că tânărul Medici a luptat în turneu având-o pe frumoasa Simonetta înfățișată pe steagul său și victoria pe care i-a dedicat-o acesteia, reprezintă în ochii noștri - și cu siguranță în ochii contemporanilor săi - cel puțin o declarație de admirație profundă pentru domnișoară, în mod evident acceptată fără prea multe probleme de către familia Vespucci. La turnir au participat douăzeci de tineri din Florența și din alte orașe, îmbrăcați și înarmați în mod fastuos. Victoria anunțată și bine-meritată i-a revenit lui Giuliano de 'Medici. Al doilea a fost Jacopo Pitti. Premiul pentru câștigătorul turneului fusese comandat atelierului lui Verrocchio: o cască de o rafinată măiestrie, care i-a fost oferită lui Giuliano de Simonetta. Turnirul lui Giuliano a fost evocat de Angelo Poliziano în opera sa, *Stanze per la giostra (Stanțe pentru turnir)*, care consideră că motivul luptei este dragostea manifestată public de Giuliano pentru frumoasa Simonetta Cattaneo Vespucci.

Angelo Poliziano, un om de înaltă cultură, cunoscător perfect al limbilor greacă și latină, a fost tutorele lui Piero, fiul lui Lorenzo Magnificul, și secretarul personal al acestuia. A început să scrie *Le Stanze (Poemele)* în 1475, dar lucrarea a rămas neterminată din

cauza morții celor doi protagoniști, Giuliano și Simonetta. A scris în limba italiană vulgară, la solicitarea lui Lorenzo. Pentru a înțelege pe deplin această lucrare, trebuie să facem referire la predilecția renescentistă pentru antichitățile clasice. Gustul pentru antichitate a fost atât de puternic încât fiecare eveniment a fost portretizat într-o manieră alegorică, cu referințe mitologice la civilizația clasică: în *Stanze*, Giuliano este Julio, Simonetta este o nimfă, iar Venus și Cupidon sunt *dei ex machina*⁴ a ceea ce se întâmplă. În primul volum, Julio este un tânăr chipeș și curajos, care trăiește dedicându-se vânătorii și poeziei, fără a fi cătuși de puțin interesat de frumosul sentiment al dragostei. Jignit de acea atitudine, Cupidon decide să se răzbune și, într-o zi, când Julio se afla la vânătoare, îi apare în față o căprioară frumoasă, pe care vânătorul încearcă să o ajungă din urmă, dar fără izbândă. Urmărind-o, ajunge la un luminiș, unde căprioara se transformă într-o frumoasă nimfă: Simonetta. Străpuns de săgeata lui Cupidon, Julio se îndrăgostește nebunește, iar Cupidon, mulțumit de succesul planului său, se întoarce fericit la mama sa în Cipru. Există, de asemenea, o descriere detaliată a frumuseții grădinii și a palatului zeiței. În cel de-al doilea volum, o vedem pe Venus care, înștiințată de fiul ei despre cele întâmplate, dorește să se asigure că dragostea lui Julio este împărtășită de frumoasa nimfă. Totuși, pentru ca aceasta să se îndrăgostească, este nevoie ca Julio să-și dovedească îndemânarea luptând într-un turneu și câștigându-l. Julio află într-un vis despre planul zeiței, iar opera se încheie în timp ce tânărul, arzând de dragoste, se pregătește să ia parte la turnir. Încântătoare și de o eleganță rafinată, lucrarea are multe afinități cu picturile unui artist contemporan cu ea,

⁴ **Deus ex machina** (în limba latină) semnifica inițial coborârea pe scenă a actorilor ce interpretau zei, cu ajutorul unei macarale, în timpul tragediilor antice grecești. În teatrul lui Euripide exista un personaj care rostea prologul (de regulă o zeiță), expunând acțiunea anterioară, uneori un rezumat al piesei, conferind credibilitate și dezambiguizând firul acțiunii. Tot zeii erau cei care anunțau, la sfârșitul piesei, viitorul personajelor. (vezi Friedrich Nietzsche - Nașterea tragediei din spiritul muzicii). Ulterior, la Roma, expresia și-a lărgit sensul și a început să desemneze orice rezolvare bruscă a unui conflict, prin intervenția proniei divine. În prezent expresia este folosită cu acest sens mai larg. (sursa: Wikipedia) (n. tr.)

Sandro Botticelli: gândiți-vă, de exemplu, la tabloul *Primavera*. În ambele, este remarcabilă atenția acordată elementelor naturale, pajiștilor, florilor, animalelor, figurilor feminine și masculine încântătoare, care se mișcă într-o lume de basm fermecată, descrisă cu o eleganță de neegalat. Pentru a da doar câteva exemple, să vedem cum descrie Poliziano cadrul în care se află Julio și nimfa, apoi descrierea nimfei de care se îndrăgostește nebunește:

*Zefirul de frumoase flori împodobit,
îndepărtase de pe creste orice brumă;
la al său cuib se întorsese
obosita rândunică călătoare;
răsuna pădurea toată
suav la ora dimineții
iar hărnicuța albinuță
zbură de la-ntâia oră a zilei
și poposea din floare în floare.*

*A ei piele curată și rochia-i albă,
cu trandafiri și flori și iarbă împodobită;
ale sale plete blonde cu bucle inelate
pe fruntea-i superbă umil i se așează.
În jur natura toată îi zâmbește,
și cu blândețe durerile-i alină;
cu aerul regal și inima senină,
cu-o singură privire furtuni ea liniștește.*

Dar nimfa nu este doar frumoasă și capabilă să transmită seninătate: ea posedă, scrie Poliziano, „onestitate, bunătate, iubire, grație”. Și acestea trebuie să fi fost cu adevărat darurile Simonettei, care nu numai că era o fată frumoasă, ci posedă și calități intelectuale și morale care o făceau demnă de a fi elogiată de marii poeți și de a-și împrumuta chipul pentru Madonele și figurile mitologice ale lui Sandro Botticelli. Nu există niciun dubiu în ceea ce privește metamorfozarea Simonettei cu nimfa. De fapt, nimfa

BRIS | books

vorbește și își dezvăluie originile, explicând clar locul unde s-a născut:

*... țara mea natală este în aspra Ligurie,
pe o coastă la țărm de mare,
unde, dincolo de stânci, se aude gemând
ferocele Neptun furios fremătând.*

Cei care cunosc Portovenere nu vor avea nicio dificultate în a identifica locul descris: este cel din capătul îndepărtat al satului, dincolo de biserica San Pietro, unde - privind spre vest, spre Cinque Terre – valurile mării se sparg de stâncile înalte și abrupte. În plus, nimfa vorbește și despre ea însăși și îi dezvăluie vânătorului că se numește Simonetta:

*Adesea, în acest loc vin să mă plimb,
aici, vin să-mi regăsesc singurătatea:
acesta este dulcele refugiu al gândurilor mele,
aici, mă ademenesc iarba și florile și aerul;
de aici, acasă e ușor a mă întoarce,
aici, eu, Simonetta, cu plăcere mă așez
la umbră, la pârâul limpede și rece,
și, adesea, în compania vreunei nimfe visez.*

Opera *Stanze per la giostra* (Poeme pentru turnir) evocă apoteoza iubirii dintre Giuliano și Simonetta, momentul cel mai strălucitor al unei perioade intense, dar foarte scurte, care avea să se încheie tragic pentru amândoi.

După cum s-a spus, Simonetta a avut mulți admiratori, inclusiv unii dintre marii pictori care, în acele vremuri, își aveau înfloritoarele ateliere de creație la Florența. Cu toate acestea, cel mai mare admirator al ei a fost cu siguranță Sandro Botticelli, care, prin picturile sale impresionante, i-a creat acesteia un monument etern. Numele de familie al lui Sandro era Filipepi: însă, toată lumea îi spunea Sandro di Botticello datorită unui frate mai mare pe nume Giovanni, care avusese întotdeauna grijă de el și care, din cauză că era scund și rofofei și a faptului că era un mare băutor, i se spunea Botticello („butoias”). Astfel, pictorul era cunoscut de toți ca Sandro di Botticello sau Botticelli. Familia Filipepi locuia în Borgo Ognissanti,